

DEPREMZEDELERİN HÜZÜN TURİZMİ BAĞLAMINDA BİR DEPREM MÜZESİNİ ZİYARET ETME MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ: DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ

Yıldırım YILDIRIM^{1*}

ORCID: 0000-0002-5851-7788

Mustafa TOP²

ORCID: 0009-0005-8225-2758

ÖZ

Hüzün turizmi insanların ölüme olan ilgisinin fark edilmesi ile literatürdeki yerini almıştır. Uluslararası literatürde Dark Tourism (Karanlık Turizm) şeklinde ifade edilen bu turizm faaliyetleri yerli literatürde hüzün turizmi, keder turizmi gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı Düzce ilinde yaşayan ve 17 Ağustos 1999 ile 12 Kasım 1999 depremlerini yaşayan depremzedelerin hüzün turizmine yönelik farkındalıklarını, tutumlarını, hüzün turizmine katılma motivasyonlarını ve bir deprem müzesini ziyaret etme motivasyonlarını öğrenmektir. Ayrıca hüzün turizmi faaliyetlerine katılırken ki duygu ve düşüncelerini belirlemekte bu araştırmanın amaçları arasındadır. Araştırma nitel yöntemlerden biri olan mülakat yöntemi kullanılarak tanıdıklarını kaybetmiş 12 depremzedeyle yüzyüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Örneklemeye dahil edilecek kişiler “amaçlı örneklemeye göre” belirlenmiştir. Birinci dereceden yakınını kaybetmiş kişiler görüşme yapmak istememişlerdir. Bu sebeple tanıdığı, yakını veya arkadaşını kaybetmiş kişilerle görüşülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların çoğunun hüzün turizmi kavramını ilk kez duyduklarını ancak bilmeden hüzün turizmi faaliyetlerine katıldıkları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hüzün turizminin kavramsal olarak bilinirliğinin sınırlı olduğunu ancak olgusal açıdan bilinirliğinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların Türkiye’deki hüzün turizmi bölgelerini bildikleri

^{1*} Sorumlu Yazar: Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği, yildirimyildirim@duzce.edu.tr

² Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, mustafa_top@msn.com

Geliş/Submitted: 17.01.2024- Kabul/ Accepted: 26.04.2024

ve Anıtkabir ile Çanakkale'yi tüm katılımcıların ziyaret ettiği, katılımcıların yarısının ise Ulucanlar Cezaevi Müzesini ziyaret ettikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların çoğu bir deprem bölgesini veya deprem müzesini ziyaret etmek istediklerini belirtmiştir. Bu ziyaretleri motive eden faktörlerin ise 'ölenleri anmak', 'acıları paylaşmak', ve 'yaşanan olaylardan ders çıkarmak' olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların hüzün turizmi esnasında korku, üzüntü ve çaresizlik duygularını hissettikleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Turizm, Hüzün turizmi, Deprem, Deprem Müzesi, Düzce

INVESTIGATION OF EARTHQUAKE VICTIMS' MOTIVATIONS TO VISIT AN EARTHQUAKE MUSEUM IN THE CONTEXT OF DARK TOURISM: THE CASE OF DÜZCE PROVINCE

ABSTRACT

Dark tourism has taken its place in the literature with the realization of people's interest in death. These tourism activities, which are expressed as Dark Tourism in the international literature, are expressed in the domestic literature with concepts such as Sadness Tourism and Grief Tourism. The main purpose of this research is to learn the awareness and attitudes of earthquake survivors living in Düzce province who experienced the earthquakes of August 17, 1999 and November 12, 1999 towards sadness tourism, their motivation to participate in sadness tourism and their motivation to visit an earthquake museum. In addition, determining their feelings and thoughts while participating in sadness tourism activities is among the objectives of this research. The research was conducted by interviewing 12 earthquake survivors who lost their acquaintances face to face using the interview method, which is one of the qualitative methods. The people to be included in the sample were determined "according to the purposive sampling method". People who lost their first-degree relatives did not want to be interviewed. For this reason, people who lost their acquaintances, relatives or friends were interviewed. As a result of the research, it was revealed that most of the participants heard the concept of sadness tourism for the first time, but they participated in sadness tourism activities without knowing it. In this context, it is possible to say that the conceptual awareness of sadness tourism is limited, but the factual awareness is high. It

was seen that the participants knew the sadness tourism regions in Turkey and all participants visited Anıtkabir and Çanakkale, and half of the participants visited Ulucanlar Prison Museum. In addition, most of the participants stated that they would like to visit an earthquake region or an earthquake museum. The motivating factors for these visits were found to be 'remembering the dead', 'sharing the pain', and 'learning lessons from the events'. It was determined that the participants felt feelings of fear, sadness and helplessness during sadness tourism.

Key words: Tourism, Dark tourism, Earthquake, Earthquake Museum, Düzce

GİRİŞ

Turizm sektörü, turist taleplerinin çeşitliliğinden dolayı oldukça dinamik bir sektördür. Turizm sektörüne yönelik gerçekleştirilen pek çok akademik çalışmada turist taleplerinin temel motivasyon kaynağı deniz, kum ve güneş olarak kabul edilmektedir (Lewis, Schrier, ve Xu, 2021). Ancak son yıllarda yeni ilgi alanları ortaya çıkmaktadır. Bu duruma bağlı olarak alternatif turizm çeşitlerinin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Hüzün turizmi birçok akademik çalışmada, alternatif turizm çeşitlerinden bir tanesi olarak ele alınmıştır (Chen ve Xu, 2021; Collins-Kreiner, 2016; Gülduran ve Akdeniz, 2022; Ferdinandus, 2022). Hüzün turizmi kavramı tarih boyunca yaşanmış, trajik olaylardan, doğal afetlerden, savaşlardan, önemli kişilerin ölümlerinden hareketle ortaya konulan bir kavramdır (Foley ve Lennon, 1996). Temel motivasyon kaynakları ise bu olayların yaşandığı alanları görme arzusu, tarihsel olgulara duyulan özlem ve tarihi değerleri kalıcı kılmak şeklinde sıralanmaktadır (Seaton, 1996).

Stone (2006) yaşanan acıların şiddetini dikkate alarak bir hüzün turizmi tipolojisi geliştirmiştir. Geliştirilen bu tipolojiye göre hüzün turizmi alanları “en koyudan en açığa” doğru değişen renk tonları ile ifade edilmektedir. Bu tipoloji kullanılırken “karanlık eğlence fabrikaları, sergiler, zindanlar, mezarlıklar, türbeler, savaş alanları, soykırım kampları” şeklinde sınıflama yapılmaktadır. Örneğin dünya genelinde en çarpıcı hüzün turizmi alanı olarak kabul edilen Auschwitz-Birkenau toplama kampı en koyu ton ile ifade edilmektedir. En açık ton ile ifade edilen alanlar ise Drakula tema parkları şeklinde kabul edilmektedir (Jamal ve Tanese, 2005). Afet turizmi, tıpkı savaş turizmi, cezaevi turizmi, hayalet turizmi gibi hüzün turizminin önemli alt başlıklardan bir tanesi olarak

kabul edilmektedir (Lennon ve Powell, 2018). Türkiye, tarihi boyunca pek çok yıkıcı depremi yaşamıştır ve çok sayıda insan bu depremlerden etkilenmiştir. 1939 Erzincan depremi, 1999 Marmara depremi ve 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremleri bu depremlere verilebilecek en acı örnekler olarak sıralanmaktadır. Bu yıkıcı depremlerde çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, unutulması kolay olmayan birçok olay yaşanmıştır. Düzce ise 17 Ağustos 1999 tarihinde Gölcük merkezli gerçekleşen Marmara depreminden etkilenmiştir. Daha sonra 12 Kasım 1999'da merkezi Düzce ili Kaynaşlı ilçesi olmak üzere 7.2 büyüklüğünde yaşanan deprem Düzce için büyük bir yıkım oluşturmuştur. Düzce'de yaşanan depremlerin resmi rakamlara göre 1115 kişinin can kaybıyla sonuçlanması bu bölgeyi hüzün turizmi için önemli bir il haline getirmiştir (T.C. Düzce Valiliği, 2023). Ayrıca çok kısa aralıklarla iki kez yıkıcı depreme maruz kalan bir il olması ve Düzce'de hüzün turizminin deprem felaketi kapsamında değerlendirildiği mevcut bir çalışma olmaması da bu araştırmada Düzce'nin tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Türkiye'de genel olarak hem deprem turizmine yönelik çalışmalar sayıca azdır hem de Düzce özelinde yapılmış bir deprem turizmi çalışmasına rastlanılmamıştır. Bu kapsamda Düzce'nin hüzün turizmi kapsamında önemli bir deprem turizmi merkezi olabileceği ve buradaki turizm faaliyetlerine ve yörenin ekonomik gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada; Düzce ilinde 1999 depreminden etkilenen, yakınlarını kaybeden bireylerin hüzün turizmine karşı tutumları ve seyahat motivasyonları incelenecektir. Bu bağlamda bu acıyı yaşayan bireyler ile yüz yüze görüşmeler yapılması ve nitel analiz yöntemleri ile araştırmanın gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Araştırmanın temel sorusu hüzün turizmi kapsamında katılımcıların bir deprem müzesini ziyaret etme niyetleri ve onları bir deprem müzesini ziyaret etmeye yönelten sebeplerin (motivasyonların) neler olduğudur. Araştırmanın alt soruları, katılımcıların hüzün turizmi hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, Türkiye'de hangi hüzün turizmi bölgelerini bildikleri, bir deprem müzesini ziyaret etmenin onlarda hangi duyguları canlandıracağıdır.

Makale üç temel bölümden oluşmaktadır. Öncelikle hüzün turizminin tanımı yapılmış ve kavramsal çerçevesi açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra afet turizmine yönelik önceki çalışmalara ve bulgularına yer verilmiştir. Makalenin son bölümünde

hüzün turizmi kapsamında deprem bölgeleri ve deprem müzeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Makale araştırmanın yöntemi ve bulguları ile devam etmiş, çalışma sonucunda elde edilen bulgular yorumlanarak hem yerel yöneticilere ve turizm uygulayıcılarına hem de gelecekte konu üzerine çalışmayı düşünen araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

1. Literatür Taraması

1.1. Hüzün Turizmi

1990'lı yıllardan itibaren insanların alternatif turizm türlerine artan ilgisi “Dark Tourism (karanlık turizm)” olgusunu ortaya çıkarmıştır. Dark Tourism (karanlık turizm) Türkçe literatürde yer alan pek çok çalışmada “Hüzün Turizmi” şeklinde ifade edilmiştir (Aylan ve Kaya, 2020; Bulut ve İli, 2022; Özdemir ve Çakmak, 2022; Öztürk, 2016). Hüzün turizmi ilk etapta farklı bir turizm türü olarak kabul edilmemiş daha ziyade kültürel miras turizminin bir parçası olarak tanımlanmıştır (Seaton, 1996). Ancak insanların hüzün turizmine artan ilgisi nedeniyle çok sayıda akademisyen çalışmalarında hüzün turizmini diğer turizm türlerinden farklı bir turizm türü olarak ele almıştır (Collins-Kreiner, 2016; Lennon ve Powell, 2018; Willis, 2011;). Hüzün turizmi kavramı ilk kez Foley ve Lennon (1996) tarafından ortaya atılmış ve “insanların ölüm, felaket, acı, soykırım” gibi olgularla ilişkilendirilen yerlere seyahat etmesi şeklinde tanımlanmıştır. Benzer şekilde Seaton (1996) hüzün turizmini insanların ölüm anına şahitlik etmek arzusundan doğan seyahatleri kapsayan turizm faaliyetleri şeklinde tanımlamıştır. Stone (2005) ise hüzün turizmi kavramını daha kapsamlı olarak ele almış “trajedilerin, tarihi öneme sahip kişilerin ölümlerinin yaşandığı ve insanların hayatındaki etkisini korumaya devam eden yerlere yapılan ziyaretler” şeklinde ifade etmiştir. Daha yakın tarihli çalışmalarda ise (Willis, 2011; Bolin, 2012; Mionel, 2019; Mitchell, Henthorne ve George, 2020; Stone ve Grebenar, 2022; Chen ve Xu, 2021) hüzün turizmine alternatif olarak savaş turizmi, felaket turizmi, cezaevi turizmi, vahşet turizmi gibi kavramlar kullanılmıştır.

İnsanların turizm faaliyetlerine katılımı, onların çeşitli sebeplerle motivasyonun sağlanmış olmasını gerektirir (Lewis, Schrier ve Xu, 2022; Jamal ve Lelo, 2010). Hüzün turizminin temel motivasyon faktörleri ise farklı akademik çalışmalarda ele alınmıştır (Tanaya ve Garry, 2006; Podoshen, 2013; Lewis, Schrier ve Xu, 2021). Stone (2005) merak, anma ve eğlence gibi dürtüleri hüzün turizminin en güçlü motivasyon unsurları

olarak ifade etmiştir. Bolin (2012) hüzün turizmine katılım eğiliminde olan bireyler için yaşanan acıları anlama ve empati kurma olgularının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Seaton (1996) ise insanların ölüm anına duyduğu ilginin hüzün turizmi için güçlü bir motivasyon unsuru olduğunu vurgulamıştır. Bunların yanında Seaton (1996) tarafından eğitim , geçmişle bağ kurma, tarihsel hafıza oluşturma gibi amaçlarla gerçekleştirilen seyahatlerin hüzün turizmi açısından önemli motivasyon faktörleri olduğu ifade edilmiştir. Bilge ve Küçükkaraca (2022) merak duygusunun, geçmişini yaşama hissiyatının ve savaş alanlarını görme isteğinin insanları hüzün turizmi alanlarına yönelttiğini vurgulamıştır. Buradan hareketle akademik çalışmaların merak, anma, geçmişle bağ kurma ve ölüm anına şahitlik etme gibi temel motivasyon faktörlerin hüzün turizmi için önemli olduğu yönünde bulgular elde ettiğini söylemek mümkündür (Eraso, Escobar ve Salazar, 2023).

1.2. Afet Turizmi (Deprem) Konusuna Yönelik Önceki Akademik Çalışmalar

Hüzün turizmine yönelik yerli ve yabancı literatürde çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır (Foley ve Lennon, 1996; Jamal ve Lelo, 2010; Stone P. , 2005; Seaton, 1996; Aylan ve Kaya, 2020; Aliağoğlu ve Çiltepe, 2020; Bulut ve İli, 2022). Bu çalışmaların çoğunlukla savaş alanları, soykırım alanları, hapishaneler gibi hüzün turizmi unsurlarına yöneldikleri görülmüştür. Buna karşılık özellikle yerli literatürde depremin hüzün turizmi bağlamında değerlendirildiği çalışmaların sınırlı olduğunu ifade etmek gerekir. Ergun ve Oktay (2022) tarafından Türkiye'nin hüzün turizmi potansiyeli üzerine yapılan çalışma bu durumu destekler niteliktedir. 17 Ağustos 1999 Marmara depremin hüzün turizmi açısından güçlü bir potansiyeli olduğunu ifade eden Ergun ve Oktay (2022), bu yıkıcı depreme yönelik yeni akademik çalışmaların yapılabileceğini, yeni müzelerin inşa edilebileceğini belirtmiştir.

Yabancı literatüre bakıldığında depremleri ve bu depremlerin meydana geldiği yerlerde oluşan hüzün turizmi potansiyelini inceleyen çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir (Ryan ve Hsu, 2011; Tang, 2014; Yan vd., 2016; Tang, 2018; Min, Yang ve Thapa-Magar, 2021). Çünkü bu alanlar insanlar için birer “anma yerleri” olarak görülmekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir (Rob, 2009). Ancak deprem kaynaklı ölümler ve kayıplar çok fazla olduğunda, acılar tekrar hatırlanamayacak kadar derin ve geçmiş yeniden yad edilemeyecek kadar acı olduğunda insanlar bazen “unutmak”

isteyebilmektedirler. Çünkü insanın içinde taşıdığı ölüm korkusu, ölümün kendisinden daha kötü olabilmektedir (Yan vd., 2016).

Çin'deki Beichuan deprem kalıntıları üzerinde araştırma yapan ve motivasyon-deneyim ilişkisini inceleyen Yan ve arkadaşları (2016), turistlerin sahip oldukları motivasyonların onların deneyimlerini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonucuna göre turistlerin duygusal tepkilerinin duygusal deneyimlerini bilişsel deneyimlerden daha fazla etkilediği görülmüştür.

Min, Yang ve Thapa-Nagar (2021) Nepal'deki deprem anıtlarını ziyaret eden 464 turistin deneyimlerini, ziyaret sonrası tutumlarını ve faydalarını araştırmışlar, kümeleme analizi yöntemiyle ziyaretçileri motivasyonlarına göre kümelere ayırmışlardır. Araştırma sonucunda turistlerin bu tür yerleri ziyaret etme motivasyonlarının onların deneyimini ve ziyaret sonrası tutumlarını etkilediği görülmüştür.

Ryan ve Hsu (2011), Tayvan'daki Taichung 921 Deprem Müzesi ile ilgili 286 katılımcının motivasyonlarını incelemiş ve ziyaretçilerin bilgi arama, bilgi edinme ve öğrenme motivasyonlarıyla müzeyi ziyaret ettikleri sonucuna varmıştır.

Tang (2014), 2008'deki büyük Wenchuan depreminden sonra anıt alanlarını ziyaret eden Çinli yerli turistlerin motivasyonlarını araştırmış ve çalışma sonucunda turistlerin merakla karışık anma yükümlülüğünün, karanlık turizm ortamında farklı bir seyahat motivasyonu setini temsil ettiğini ortaya koymuştur. Başka bir deyişle Çinli yerli turistler hem anma yükümlülüğünü yerine getirmekte hem de yıkıma ilgi duymaları nedeniyle diğer turistik cazibe merkezlerinden farklı şekillerde ilgi görmektedir.

Gerster, Boret ve Shibayama (2021) afet turizmini, 2011 yılında gerçekleşen büyük Japonya depremi bağlamında incelemiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmada depremin yıkıcı etkilerinin yerel halk üzerinde oluşturduğu olumsuzlukların önemine vurgu yapılmıştır. Buna karşılık hüzün turizmi bağlamında olumlu yönlerinde önemi ifade edilmiştir. Çalışmanın sonucu olarak hüzün turizmi faaliyetlerinin olumlu etkileri olduğu belirtilmiş ve bu etkilerin özellikle "kalıcı toplum hafızası" oluşturma noktasındaki önemi vurgulanmıştır. Deprem bölgelerini ziyaret eden bireylerin empati yönünün gelişmesinin eğitsel açıdan değerli olduğu bulgusu da çalışma açısından önemli sonuçlardan birisidir.

Biran, Liu ve Eichhorn (2014) tarafından 2008 yılında gerçekleşen Wenchuan depremi sonrasında Çin'in Sichuan kentine gerçekleştirilen seyahatler hüzün turizmi bağlamında değerlendirilmiştir. 284 kişiden oluşan bir örnekleme yönelik gerçekleştirilen çalışmanın bulguları, bu kişilerin çoğunlukla merak dürtüsüne bağlı seyahatler gerçekleştirdikleri yönündedir. Çalışmanın temel amacı ise hüzün turizmine yönelik artan ilginin afet turizmi bağlamında değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Güncü ve Güneş (2017) tarafından 27 Aralık 1939 tarihli Erzincan depremine yönelik gerçekleştirilen çalışma, Erzincan ilinin hüzün turizmi bağlamında potansiyelini araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma neticesinde çok sayıda insanın hayatını kaybettiği bu yıkıcı depremin etkilerini günümüzde de sürdürdüğü tespit edilmiştir. Çalışmada deprem anıtları inşa edilerek bu durumun hüzün turizmi açısından değerlendirilmeye çalışıldığı vurgulanmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan bulgular “Yasak Kent”, “Şüheda Kabri”, “Zelzele Anıtı” ve “Deprem Anıtı'nın” hüzün turizmi açısından yüksek potansiyel taşıdığı yönündedir.

1.3. Hüzün Turizmi Bağlamında Deprem Bölgeleri ve Deprem Müzeleri

Afet kavramı geniş kitlelerin fiziksel, ekonomik ve sosyal açıdan kayıplara uğramalarına neden olan, günlük yaşamın akışını doğrudan etkileyen ve bireylerin mücadele etme imkanının olmadığı doğa veya insan kaynaklı olayları ifade etmektedir (Gerster, Boret ve Shibayama, 2021). Deprem, sel ve su baskınları, çığ düşmesi, fırtına, hortum gibi doğal olaylardan kaynaklanan, insanları tehlikeye düşüren olaylar ise “doğal afet” olarak tanımlanmaktadır (Min, Yang ve Thapa-Magar, 2021). Afetlerin varlığı doğanın düzeni gereği olağandır ancak sonuçları afet kavramını önemli hale getirmektedir. Ölümün ve yaralanmaların yaşanması afeti bir turizm ürünü haline getirmektedir. Bireylerin afetin yaşandığı bölgeyi olay anında ya da sonrasında ziyaret etmek istemesi afet bölgesini turistik açıdan önemli hale getirmektedir (Wright ve Sharpley, 2018).

Depremlerde bu tarz toplu ölümlerin yaşandığı doğal afet olaylarından bir tanesi olarak literatürde yerini almıştır. Afet turizmi başlığı altında ele alınan deprem kaynaklı hüzün turizmi faaliyetleri iki şekilde gerçekleştirilmektedir (Min, Yang ve Thapa-Magar, 2021). Bunlardan ilki deprem olayının gerçekleştiği anın hemen sonrasında yapılan seyahatlerden oluşmaktadır. Bireylerin ölüm veya acıya duyduğu merak bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Ancak karanlık bir mekânı ziyaret etmek için tek bir neden (ölüme

duyulan hayranlık) mi yoksa daha güçlü motive edici faktörler mi vardır sorusunu yanıtlayacak daha fazla ampirik ve disiplinlerarası çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Iliev, 2021). Bu bağlamda ölüm olayının gerçekleştiği ana şahitlik etme dürtüsü insanları depremin yaşandığı bölgeye seyahat etmeye yöneltmektedir. Deprem bölgesine seyahat eden bireylerin bazıları olayın yaşandığı bölgeye yardım etmek amacıyla giderken bazıları o bölgede yaşananları görmek amacıyla gitmektedir. Bu durum hüzün turizminin etik yönüyle de tartışılmasına sebep olmaktadır (Dresler, 2023). İkinci durum ise depremin üzerinden belirli bir zaman geçip, acıların nispeten azaldığı dönemlerde gerçekleştirilen seyahatlerdir. Bu şekilde hüzün turizmine katılmak isteyen bireyler çoğunlukla deprem anıtlarına veya müzelere ziyaret ederek turizm hareketliliğine dahil olmaktadır. Hüzün turizminin ana unsurlarından bir tanesi olan yaşanan acı olayları anma ve bu olaylardan ders çıkarma faktörü bu tip seyahatlerin ana motivasyonları olarak görülmektedir (Gerster, Boret ve Shibayama, 2021).

Şehitlikler, anıtlar, mezarlıklar ve müzeler hüzün turizmi bağlamında önemli yer tutmaktadır (Sharpley ve Taş, 2008). Türkiye’de Anıtkabir, Çanakkale şehitlikleri, Ulucanlar cezaevi müzesi, Sinop cezaevi müzesi bu tip hüzün turizmi bölgelerine örnek olarak literatürde yerini almıştır (Özdemir ve Çakmak, 2022). Deprem müzeleri ve deprem anıtları da bu kapsamda önemli yer tutmaktadır. 1939 Erzincan depremine yönelik olarak yapılan Erzincan deprem anıtı, 1999 Marmara depremin için yapılan Yalova deprem anıtları, Sakarya deprem müzesi bu müzelere ve anıtlara örnek oluşturmaktadır (Güncü ve Güneş, 2017). Depremden etkilenen veya depremde yaşanan acıları anlamak isteyen birçok birey bu bölgelere seyahat etmektedir. Deprem kuşağında yaşayan Türkiye için deprem gerçeğinin unutulmaması ve yaşanan acılardan ders çıkarmak adına bu gibi yerler önem arz etmektedir. Aynı zamanda bir turizmi ürünü olarak faaliyet gösteren bu bölgeler hüzün turizmi için de oldukça önemlidir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın en temel amacı Düzce ilinde yaşayan, 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 depremlerine maruz kalmış insanların hüzün turizmine karşı olan tutumlarını ölçmek ve motivasyon faktörlerini belirlemektir. Bireyleri karanlık turizm alanlarına gitme konusunda gerçekte neyin motive ettiğini bilmek özellikle de bu alanların konusu ve hassasiyeti göz önüne alındığında, zorunludur (Yuill, 2004). Ayrıca bu insanların

hüzün turizmi faaliyetleri kapsamında deprem müzelerini ziyaret etme eğilimleri de değerlendirilecektir. Bunların yanında depremi yaşamış olan bireylerin hüzün turizmi bağlamında duygu ve düşüncelerinin belirlenmesi çalışmada alt amaç olarak belirlenmiştir. Bir diğer alt amaç ise bu bireylerin hüzün turizmi hakkında bilgi düzeylerini ve farkındalıklarını ölçmek şeklinde belirlenmiştir.

1.5. Yöntem

Bu araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat (görüşme) tercih edilmiştir. Görüşme yönteminin tercih edilmesinin en temel nedeni hüzün turizminin bireylerin duygusal temelli ihtiyaçları bağlamında çerçeveleniyor olmasıdır. Bu nedenle daha derin ve ayrıntılı bilgiler elde etmek, görüşme yapılanların hüzün turizmine yönelik duygu ve motivasyonlarını daha iyi anlamak için görüşme tekniği tercih edilmiştir. Ayrıca görüşmeler esnasında katılımcı gözlem tekniği de araştırma sürecine dahil edilmiştir. Böylece sorulara verdikleri tepkiler, kullandıkları jest ve mimikler, ses tonları, yüz ifadeleri gözlemlenerek hüzün turizmine yönelik sorulara verdikleri duygu temelli tepkiler gözlemlenmiştir. Analiz sürecinde bulguları güçlendirmek ve görüşülen bireylerin duygu ve düşüncelerini daha net ortaya koyabilmek amacıyla doğrudan aktarım tekniği de çalışmada kullanılmıştır. Verilerin analizi sürecinde, görüşülen bireylerin görüşme anındaki tutum ve davranışları da dikkate alınarak nitel bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılacak olan kişiler “Amaçlı Örneklem” yönteminin bir türü olan ölçüt örnekleme kullanılarak dahil edilmiştir (Büyüköztürk ve diğ., 2022; Sığırı, 2023; Altunışık vd., 2023). Buna göre örneklem problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmuş ve depremi yaşamış, deprem görmüş kişiler araştırmaya dahil edilmiştir. Görüşme sürecinde veri toplamak amacıyla kullanılan görüşme soruları konuya ilişkin önceki çalışmalar referans alınarak oluşturulmuştur (Alioğlu ve Çiltepe, 2020; Gerster, Boret ve Shibayama, 2021; Bulut ve İli, 2022; Güncü ve Güneş, 2017; Lewis, Schrier ve Xu, 2021; Min, Yang ve Thapa-Magar, 2021). Oluşturulan bu sorular aşağıdaki sıra ve düzen içerisinde görüşmecilere yöneltilmiştir;

- Düzce depreminde hayatını kaybeden kişi / kişilerle yakınlık dereceniz nedir?
- Hüzün turizmi hakkında bir bilgi sahibi misiniz? Bir bilginiz var ise bu bilgiyi nasıl edindiniz?
- Türkiye’de hüzün turizmi bağlamında kullanılan bölgeler hakkında bir bilginiz var mı? Bir bilginiz var ise bu bölgeler nereler?
- Daha önce bir deprem müzesi ziyareti yapmadıysanız bundan sonra böyle bir turizm faaliyetine katılmayı düşünür müsünüz? Daha önce böyle bir turizm faaliyetine katıldıysanız tekrar katılmak ister misiniz?
- Hangi sebepler sizi bir deprem müzesine ziyaret etmeye yöneltir?
- Bir deprem müzesini ziyaret etmek size yaşadığınız acı olayları anımsatır mı? Bu ziyaret esnasında sizde hangi duyguları oluşturacağını düşünüyorsunuz?

2. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sürecinde yapılan görüşmeler neticesinde ulaşılan bulgular değerlendirilecektir. Düzce ilinde yaşamakta olup 12 Kasım 1999 ve 17 Ağustos 1999 depremlerine maruz kalan depremzedelerle yapılan görüşmelerde elde edilen veriler bu bölümde ele alınacaktır. Bu bağlamda görüşülen bireylerin hüzün turizmine bakışları, hüzün turizmine karşı hissettikleri duyguları ve hüzün turizmine yönelik farkındalık düzeyleri değerlendirilecektir. Ayrıca çalışmanın temel amacı olan depremzedelerin hüzün turizmine yönelik motivasyon faktörleri ve katılım niyetlerine yönelik bulgular da bu bölümde yer alacaktır.

Yapılan görüşmeler değerlendirilirken görüşülen bireylere ait kodlar oluşturularak süreç yönetilmiştir. Bu kodlamalar DPRZ harfleri ile kodlanacak ve her bireyin sıra numarasına göre DPRZ 1, DPRZ 2, DPRZ 3 şeklinde yapılacaktır. Bu kodlama tekniği kullanılarak çalışmaya katılanların bilgilerinin gizli kalması hedeflenmiştir. Ayrıca kelime tekrarlarından kaçınmak da bu kodlamanın bir diğer temel amacı olarak açıklanabilir. Aşağıdaki tabloda çalışmada kullanılacak olan bu kodlamalara yer verilmiştir.

Tablo 1: Görüşme Gerçekleştirilen Kişilere İlişkin Kodlamalar

Görüşülen Kişilerin Sıra Numarası	Görüşülen Kişilerin Kodu
1	DPRZD1
2	DPRZD 2
3	DPRZD 3
4	DPRZD 4
5	DPRZD 5
6	DPRZD 6
7	DPRZD 7
8	DPRZD 8
9	DPRZD 9
10	DPRZD 10
11	DPRZD 11
12	DPRZD 12

Görüşme gerçekleştirilen depremzedelerin memleketleri, yaşları, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri ve mesleklerine ilişkin bilgilerde çalışma bağlamında ele alınmıştır. Elde sonuçlar aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 2: Görüşülen Depremzedelere İlişkin Betimleyici Bilgiler

Sıra	Kodu	Yaş	Cinsiyet	Memleket	Meslek	Eğitim Seviyesi
1	DPRZD1	34	Kadın	Düzce / Kaynaşlı	Öğretmen	Yüksek Lisans
2	DPRZD2	39	Kadın	Düzce/ Merkez	Ev Hanımı	Lisans
3	DPRZD3	40	Kadın	Van / Erciş	Veteriner	Lisans
4	DPRZD4	41	Erkek	Düzce/ Kaynaşlı	Öğretmen	Lisans
5	DPRZD5	36	Erkek	Düzce / Kaynaşlı	Öğretmen	Yüksek Lisans
6	DPRZD6	48	Kadın	Aydın	Öğretmen	Yüksek Lisans
7	DPRZD7	53	Erkek	Düzce/ Merkez	Yönetici	Yüksek Lisans
8	DPRZD8	41	Erkek	Samsun	Öğretmen	Yüksek Lisans
9	DPRZD9	55	Kadın	Sakarya/Adapazarı	Öğretmen	Lisans
10	DPRZD10	48	Kadın	Düzce/ Gölyaka	Öğretmen	Yüksek Lisans
11	DPRZD11	49	Kadın	Düzce/ Gümüşova	Ev Hanımı	Lisans
12	DPRZD12	48	Kadın	Düzce/ Kaynaşlı	Öğretmen	Lisans

Görüşme gerçekleştirilen depremzedelere ilişkin betimleyici bilgiler Tablo 2 ile özetlenmiştir. Görüşmeler neticesinde 12 katılımcının yaş ortalamasının 44 olduğu tespit edilmiştir. Yaşı en küçük olan katılımcının 34 en büyük olanın ise 55 yaşında olduğu görülmüştür. Buradan hareketle depremin yaşandığı yıl itibari ile en genç katılımcının 10 yaşında olduğu en yaşlı katılımcının ise 36 yaşında olduğu belirlenmiştir. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin eğitim düzeylerinin en düşük lisans seviyesinde olduğu

saptanmıştır. Eğitim bilgilerine göre dağılıma bakıldığında 5 katılımcının yüksek lisans seviyesinde eğitimini tamamladığı 7 katılımcının ise lisans seviyesinde eğitimini tamamladığı görülmektedir. 8 görüşmecinin memleketinin Düzce olduğu ve farklı ilçelere göre dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun yanısıra 1 kişinin Sakarya, 1 kişinin Aydın 1 kişinin Samsun ve 1 kişinin Van nüfusuna kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu kişilerin deprem esnasında Düzce’de ikamet ettikleri ve burada yaşamaya devam ettikleri beyan edilmiştir. Bilimsel araştırmalarda veri toplama süreçleri önem arz etmektedir. Özellikle nitel görüşmelerde görüşmenin yapıldığı koşullar, görüşmenin zamanı ve görüşülen kişilerin o anda sahip oldukları kişisel durumlar son derece değerlidir. Aşağıdaki tabloda bu çalışma sürecinde gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3: Görüşmelere ilişkin bilgiler

Sıra	Kodu	Görüşme Tarihi	Görüşme Zamanı	Görüşme Süresi / Dk
1	DPRZD1	06.12.2023	12:30-13:05	35
2	DPRZD2	06.12.2023	14:00-14:40	40
3	DPRZD3	07.12.2023	12:30-13:05	35
4	DPRZD4	07.12.2023	15:30-16:20	50
5	DPRZD5	10.12.2023	12:30-13:05	35
6	DPRZD6	10.12.2023	15:30-16:20	50
7	DPRZD7	11.12.2023	14:00-14:30	30
8	DPRZD8	11.12.2023	15:30-16:20	50
9	DPRZD9	12.12.2023	12:30-13:05	35
10	DPRZD10	12.12.2023	15:30-16:20	50
11	DPRZD11	14.12.2023	17:30-18-15	45
12	DPRZD12	14.12.2023	18:40-19:10	30

Çalışma sürecinde gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler Tablo 3’de listelenmiştir. Görüşmelerin belirlenme süreci görüşülecek olan kişilerin uygunluk durumu değerlendirilerek önceden planlanmıştır. Tablo incelendiğinde 06.12.2023 ve 14.12.2023 tarihleri arasında 9 günlük bir sürede görüşmelerin tamamlandığı görülmektedir. En uzun görüşme 50 dakika en kısa görüşme ise 30 dakika sürmüştür. Görüşmelerin ortalama süresinin ise 40 dakika olduğu tespit edilmiştir. Bu sürelerin yüz yüze görüşme tekniği ile veri toplama açısından yeterli olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Görüşülen kişilerin Düzce depreminde hayatını kaybeden kişi / kişilerle yakınlık derecelerine ilişkin bulgular

Sıra	Kodu	Hayatını Kaybeden Kişilerin Yakınlığı
1	DPRZD1	Kuzen
2	DPRZD2	Arkadaş
3	DPRZD3	Amca
4	DPRZD4	Kuzen
5	DPRZD5	Arkadaş
6	DPRZD6	Çocukluk Arkadaşı
7	DPRZD7	Çocukluk Arkadaşı
8	DPRZD8	İş Arkadaşı
9	DPRZD9	İş Arkadaşı
10	DPRZD10	Çocukluk Arkadaşı
11	DPRZD11	Kuzen
12	DPRZD12	Teyze

Bu çalışma kapsamında görüşülen kişilerin seçimi yapılırken çevresinde depremden kaynaklı hayatını kaybetmiş birileri olan bireyler tercih edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler yukarıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Görüşmeler neticesinde 3 kişinin kuzenini kaybettiği tespit edilmiştir. 2 katılımcı arkadaşını kaybettiğini, 3 katılımcı çocukluk arkadaşını kaybettiğini, 2 katılımcı iş arkadaşını kaybettiğini, 1 katılımcı amcasını ve 1 katılımcı teyzesini kaybettiğini söylemiştir. Çalışma sırasında anne, baba kardeş gibi birinci dereceden yakınlarını kaybeden bireylerin çalışmaya katılım göstermek istemediği tespit edilmiştir. Bunun temel nedenin ise yaşanan acılarla tekrar yüzleşmek istememeleri olduğu belirtilmiştir. Bu görüşme sorusuna ilişkin DPRZD3 kodlu katılımcı şu şekilde cevap vermiştir;

“O depremde amcamı kaybetmiştik. Amcam Kaynaşlı’da enkaz altında kalmıştı ve 2 günün sonunda enkazdan çıkartılmıştı. Aile olarak bizi çok yıpratın bir süreçti. Hatırlamak bile benim için oldukça üzücü bir olaydır.”

Tablo 5: Görüşülen kişilerin hüzün turizmi kavramına yönelik farkındalık düzeylerine ilişkin bulgular

Sıra	Kodu	İlk Kez Duydum	Arkadaş	Televizyon
1	DPRZD1	✓		
2	DPRZD2		✓	
3	DPRZD3	✓		
4	DPRZD4	✓		
5	DPRZD5		✓	✓
6	DPRZD6	✓		
7	DPRZD7	✓		
8	DPRZD8	✓		
9	DPRZD9	✓		
10	DPRZD10		✓	✓
11	DPRZD11	✓		
12	DPRZD12	✓		
TOPLAM		9	3	2

Görüşmelere “Hüzün turizmi hakkında bilgi sahibi misiniz? Bir bilgiye sahipseniz var olan bu bilgiyi nasıl edindiniz?” sorusu ile devam edilmiştir. Bu sorunun katılımcılara yöneltilmesinin temel amacı onların hüzün turizmine yönelik farkındalık düzeylerini ölçmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın daha nitelikli sürdürülebilmesi amacıyla hüzün turizmi kavramın anlaşılmasını sağlamakta bu soru için önem arz etmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler tabloda paylaşılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde 9 katılımcı hüzün turizmi kavramını ilk kez duyduğunu beyan etmiştir.

Ancak bir noktayı vurgulamak gerekmektedir. Katılımcıların daha önce hüzün turizmi faaliyetlerine katılım gösterdikleri fakat bunun kavramsal açıdan hüzün turizmi olarak nitelendirildiğini bilmedikleri tespit edilmiştir. 3 katılımcı hüzün turizmi kavramını arkadaşlarından öğrendiğini, iki katılımcı ise hem arkadaşlarından duyduğunu hem de televizyonda böyle bir turizm türü ile karşılaştığını bildirmiştir. Bu bilgilerden hareketle hüzün turizminin kavramsal olarak bilinirliğinin sınırlı olduğunu ancak olgusal açıdan bilinirliğinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 6: Görüşülen kişilerin hüzün turizmi kavramına yönelik farkındalık düzeyleri

Sıra	Kodu	Yalova Deprem Anıtı	Çanakkale	Anıtkabir	Ulucanlar Cezaevi	Sinop Cezaevi
1	DPRZD1	✓	✓	✓	✓	✓
2	DPRZD2		✓	✓		
3	DPRZD3		✓	✓	✓	
4	DPRZD4		✓	✓		
5	DPRZD5	✓	✓	✓		✓
6	DPRZD6		✓	✓	✓	
7	DPRZD7	✓	✓	✓		
8	DPRZD8	✓	✓	✓	✓	
9	DPRZD9		✓	✓		
10	DPRZD10	✓	✓	✓	✓	
11	DPRZD11		✓	✓		
12	DPRZD12		✓	✓		
TOPLAM		5	12	12	5	2

Görüşmenin ilk bölümünde katılımcılara hüzün turizmi kavramı açıklanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü sorusu “Türkiye’de hüzün turizmi bağlamında kullanılan bölgeler hakkında bir bilginiz var mı? Var ise bu bölgeler nereler?” şeklinde sorulmuştur. Bu soruda katılımcıların hüzün turizmi bölgelerine yönelik bilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların 5 tanesi Yalova Deprem Anıtı bildiğini belirtmiştir. Bu katılımcılardan 2 tanesinin ise daha önce bu bölgeyi ziyaret ettiği tespit edilmiştir. Çanakkale ve Anıtkabir ise tüm katılımcılar tarafından bilinmektedir. Bu katılımcılardan hepsi daha önce Anıtkabir’i ziyaret etmiştir. 10 tanesi ise Çanakkale’ye ziyaret gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ulucanlar Cezaevi müzesi ise 5 katılımcı tarafından bilinmektedir. Bu katılımcılardan 2 tanesinin daha önce bu bölgeye seyahat ettiği tespit edilmiştir. Tarihi Sinop Cezaevi ise 2 katılımcı tarafından bilinmektedir. Ancak bu katılımcılar daha önce bu bölgeye seyahat etmediklerini belirtmiştir. Bu görüşme sorusuna ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

DPRZD8: “Daha önce Çanakkale ve Ulucanlar Cezaevi müzesini ziyaret ettim. Her iki bölgede de unutulmaz duygular yaşadım. Çanakkale seyahatim sırasında kitaplarda veya filmlerde anlatılanlardan çok daha yoğun duygular yaşadığımı söyleyebilirim. Ulucanlar seyahatimde ise orada yaşanan acıları hissettim.”

DPRZD10: “Depremi yaşamış bir birey olarak yaşanan acıların asla unutulmaması gerektiğini düşünüyorum. Daha önce Anıtkabir, Çanakkale ve Yalova Deprem Anıtlarını ziyaret etme fırsatım oldu. Özellikle Yalova seyahatim benim için çok etkileyiciydi. Yaşadığım acılar gözümde canlandı ve oranın ne kadar önemli bir destinasyon olduğunu anladım.”

Tablo 7: Görüşülen kişilerin hüzün turizmi bağlamında deprem müzelerini ziyaret etme niyetleri

Sıra	Kodu	Kesinlikle Evet	Kararsızım	Kesinlikle Hayır
1	DPRZD1	✓		
2	DPRZD2			✓
3	DPRZD3	✓		
4	DPRZD4		✓	
5	DPRZD5	✓		
6	DPRZD6			✓
7	DPRZD7	✓		
8	DPRZD8	✓		
9	DPRZD9	✓		
10	DPRZD10	✓		
11	DPRZD11		✓	
12	DPRZD12			✓
TOPLAM		7	2	3

Görüşme sürecine “Daha önce bir deprem müzesi ziyareti yapmadıysanız bundan sonra böyle bir turizm faaliyetine katılmayı düşünür müsünüz? Daha önce böyle bir turizm faaliyetine katıldıysanız tekrar katılmak ister misiniz? şeklinde yöneltilen soru ile devam edilmiştir. Bu soru ile depremedelerin hüzün turizmine katılım niyetlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların 7 tanesinin hüzün turizmi faaliyetleri bağlamında bir deprem bölgesini veya deprem müzesini ziyaret etme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Buna karşılık 3 katılımcının böyle bir seyahate kesinlikle katılmak istemediği yönünde veriler elde edilmiştir. 2 katılımcı ise bu soruya yönelik çekimser bir tutum ortaya koymuştur. Bu soruya ilişkin bazı görüşler şu şekildedir;

DPRZD2: “Bir deprem müzesini ziyaret etmek isteyeceğimi hiç sanmıyorum. Bu düşünce bana çok ürkütücü ve korkutucu geliyor. Tekrar yaşadığım acıları hatırlamak istemem. Bu sebeple böyle bir seyahati gerçekleştirerek istemem”

DPRZD1: “Yaşadığımı acıları tekrar yaşamak istemem ancak tarihsel hafızamı canlı tutmak adına böyle seyahatlere katılmak isterim.”

DPRZD12: “Böyle bir turizm faaliyetine katılmak beni tekrar geçmişe götürecektir. Korku dolu anları ve yaşadığım acı dolu günleri tekrar anımsamak istemem.”

Tablo 8: Görüşülen kişilerin hüzün turizmi bağlamında deprem müzelerini ziyaret etme motivasyonlarına ilişkin bulgular

Sıra	Kodu	Hayatını kaybedenleri anma isteğim.	Yaşanan acıyı anlama isteğim.	Geçmişten ders çıkarma isteğim.
1	DPRZD1	✓		✓
2	DPRZD2	✓		
3	DPRZD3	✓	✓	✓
4	DPRZD4	✓		
5	DPRZD5	✓	✓	✓
6	DPRZD6	✓	✓	✓
7	DPRZD7	✓		
8	DPRZD8	✓		✓
9	DPRZD9	✓	✓	✓
10	DPRZD10	✓	✓	
11	DPRZD11	✓		
12	DPRZD12	✓		✓
TOPLAM		12	5	7

Görüşmelerin bu bölümünde katılımcılara “Hangi sebepler sizi bir deprem müzesine ziyaret etmeye yöneltir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile katılımcıların bir deprem müzesine seyahat motivasyonları ölçülmek istenmiştir. 12 katılımcı hayatını kaybeden kişileri anmak amacıyla bir deprem müzesini ziyaret etmek isteyebileceğini belirtmiştir. 5 katılımcı yaşanan acıları anlamak adına deprem müzelerini ziyaret etmenin önemine dikkat çekmiştir. 7 katılımcı ise böyle bir turizm faaliyetinin yaşanan olaylardan ders çıkarmak için son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu soruya ilişkin bazı görüşler ise şu şekildedir;

DPRZD9: “Yaşanan acıların unutulmaması ve depremde hayatını kaybeden insanların hatırlanmasını önemsiyorum. Bu sebeple bir deprem bölgesini ziyaret etmek ve hayatını kaybetmiş insanları hatırlamak isterim. Ayrıca yaşanan acıdan ders çıkarmak tüm toplum

için önemlidir. Bu sebepler bir deprem bölgesini güçlü bir hüzün turizmi destinasyonu haline getirmektedir.”

DPRZD6: “Türkiye her bölgesinde yüksek bir deprem riski taşımaktadır. Geçmişte böyle depremler yaşanmıştır. Yakında zamanda Kahramanmaraş'ta çok üzücü bir deprem yaşanmıştır. Bu yüzden yaşanan acıları unutmamak gerekmektedir. Bu sebepler benim için deprem bölgelerini ziyaret etmeye değer yerler haline getirmektedir.”

Tablo 8: Görüşülen kişilerin hüzün turizmine duygularının ölçülmesine ilişkin bulgular

Sıra	Kodu	Evet/ Paylaşmaktadır	Hayır/ Tam tersi yaşanan acıları arttırır
1	DPRZD1		✓
2	DPRZD2		✓
3	DPRZD3	✓	
4	DPRZD4		✓
5	DPRZD5		✓
6	DPRZD6	✓	
7	DPRZD7	✓	
8	DPRZD8	✓	
9	DPRZD9	✓	
10	DPRZD10		✓
11	DPRZD11	✓	
12	DPRZD12	✓	
TOPLAM		7	5

Deprem gerçekleştiği bölgelere olaydan hemen sonra veya daha uzun dönemli süreçlerle seyahatler gerçekleştirilmektedir. Bu seyahatler esnasında yerel halkın yaşadığı duygular önem arz etmektedir. Turizm faaliyetlerine katılan bireylerin empati kurabilmesi bu noktada son derece önemlidir. Görüşmenin bu sürecinde katılımcılara “Deprem bölgelerine gerçekleştirilen ziyaretlerinin yaşanan acıların paylaşılmasını sağladığını düşünüyor musunuz?” şeklinde hazırlanan soru sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların deprem bölgelerine gerçekleştirilen seyahatlerin depremzedelerin üzerindeki duygusal açıdan olumlu ve olumsuz etkilerinin ölçülmesi planlanmıştır. Katılımcılardan 7 kişi bu seyahatlerin kısa ve uzun vadede yaşanan acıların paylaşarak depremzedelere olumlu etkisi olacağı yönünde görüş belirtmiştir. Buna karşılık 5 katılımcı bu tarz seyahatlerin deprem bölgelerinde yaşayan bireylere sürekli olarak acılarını hatırlatacağı bu yüzden

onlar üzerinde olumsuz etkileri olacağını belirtmiştir. Bu soruya ilişkin bazı görüşler şu şekildedir;

DPRZD4: “İnsanlar deprem anının hemen sonrasında o bölgelere gelmektedir. Bu duruma Düzce depreminde şahit oldum. Kısa vadede bizlere yardım elinin uzatılması şüphesiz olumludur. Ancak uzun vadede bu bölgenin veya herhangi bir deprem bölgesinin turizm ürünü haline getirilmesi orada yaşayan insanlara sürekli olarak o acılarını hatırlatacaktır. Bu yüzden depremin ve o bölgede yaşanan acıların turizm ürünü olarak değerlendirilmesini doğru bulmuyorum.”

DPRZD8: “Hem kısa hem uzun vadede bir deprem bölgesinin ve o bölgede yaşayan insanların unutulmaması bence olumlu bir durum. Her ne kadar ticari kaygı işin içine girse de insanların acılarının paylaşılması ve hatırlanması depremzedeler için önemlidir.”

Tablo 9: Görüşülen kişilerin hüznün turizmüne duygularının ölçülmesine ilişkin bulgular

Sıra	Kodu	Korku	Üzüntü/ Hüzün	Çaresizlik
1	DPRZD1		✓	✓
2	DPRZD2	✓	✓	
3	DPRZD3	✓	✓	✓
4	DPRZD4		✓	
5	DPRZD5	✓	✓	✓
6	DPRZD6	✓	✓	✓
7	DPRZD7		✓	
8	DPRZD8	✓	✓	
9	DPRZD9	✓	✓	✓
10	DPRZD10	✓	✓	✓
11	DPRZD11		✓	✓
12	DPRZD12		✓	
TOPLAM		7	12	7

Gerçekleştirilen görüşmelerin son sorusu katılımcılara “Bir deprem müzesini ziyaret etmek size yaşadığınız acı olayları anımsatır mı? Bu ziyaret esnasında sizde hangi duyguları oluşturacağını düşünüyorsunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Bu soru ile katılımcıların hüznün turizmi bağlamında bir müze ziyareti gerçekleştirmeleri halinde hissedecekleri duyguların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların hepsinin ortak fikri “üzüntü” duyacakları yönündedir. Bunun yanında 7 katılımcı “korku” yaşayacağını

düşündüğünü, 7 katılımcı ise kendisini “çaresiz” hissedeceğini belirtmiştir. Bu soruya yönelik bazı görüşler şu şekildedir;

DPRZD3: “Böyle bir destinasyonu ziyaret etmek bana yaşadığım acıları doğal olarak anımsatacaktır. Korku dolu geçirdiğim günleri tekrar hatırlayacağımı düşünüyorum.”

DPRZD9: “Deprem döneminde çadırlarda kaldım. Ailemle birlikte günlerce evimize giremedik. Böyle bir anı tekrar yaşamak ve hatırlamak beni korkutur. Kendimi çok çaresiz hissettiğim o günleri tekrar yaşamamanın tedirginliği benim için çok zor. Geçen yıl Kahramanmaraş'ta yaşanan depremde büyük üzüntü duymuştum. Bir deprem müzesini ziyaret etmem halinde bende öncelikle korku, üzüntü ve çaresizlik duygularını oluşacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hüzün turizmi son yıllarda yükselen bir trend içerisine girmiştir. Alternatif turizm türlerinden birisi olan hüzün turizmi, bu yükselişi ile birlikte akademik çalışma sayısında da artış olmuştur. Gerster, Boret ve Shibayama (2021) deprem ve depreme bağlı yaşanan can kayıplarını hüzün turizminin bir parçası olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Stone ve Sharpley (2008) ise anıt ve müzelerin hüzün turizmi için önemli değerler olduğunu vurgulamış ve bu bölgelerin korunmasının gerekliliğini açıklamıştır. Bu bilgilerden hareketle deprem müzelerinin ve deprem anıtlarının hüzün turizminin önemli birer parçası olduğunu söylemek mümkündür.

1999 yılında art arda iki defa depreme maruz kalan Düzce ili ve burada yaşayan insanlar depremin acı gerçekleri ile karşılaşmışlardır. Bu çalışma Düzce ilinde bu depremlere maruz kalmış bireylerin hüzün turizmine bakış açılarının değerlendirilmesi ve bu bireylerin hüzün turizmi faaliyetlerine katılım niyetlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen 12 görüşmede katılımcılara hüzün turizmine ilişkin farkındalık düzeyine, hüzün turizminin onlarda oluşturacağı duyguları belirlemeye, onların hüzün turizmine katılım motivasyonlarını tespit etmeye ve hüzün turizmi kapsamında bir deprem müzesini ziyaret etme niyetlerini ortaya koymaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Ayrıca görüşmeler esnasında katılımcılara Türkiye’de bulunan hüzün turizmi destinasyonlarının bilinirliğine yönelik bir tane soru yöneltilmiştir.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular Düzce depremine maruz kalmış bireylerin hüzün turizmine yönelik farkındalıkların yüksek olduğu yönündedir. 12

katılımcının tamamının Türkiye’de Çanakkale, Anıtkabir ve Ulucanlar cezaevi gibi güçlü hüzün turizmi destinasyonları hakkında bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen 5 kişinin Yalova deprem anıtları hakkında bilgi sahibi olduğu, 2 kişinin ise bu bölgeye daha önce gittiği belirtilmiştir. Bu bağlamda afet turizmi olarak ifade edilen depreme dayalı hüzün turizmine yönelik farkındalığın da var olduğunu söylemek mümkündür. Magano, Fraiz-Brea ve Leite (2022) yaptıkları çalışmada karanlık turizm hakkında bilgi sahibi olanların müzeleri, insanlık trajedilerinin ve doğal afetlerin yaşandığı yerleri daha çok ziyaret ettiklerini, daha fazla merak, anlama ve öğrenme ihtiyacı hissettiklerini ortaya koymuştur.

İnsanların turizm faaliyetlerine katılımları için motivasyon faktörleri son derece önemlidir. Bu motivasyon faktörlerinin anlaşılması, yöneticilere farklı paydaşları düzgün bir şekilde yönetmek için gerekli araçları da sağlar. Birçok kişi ölüm ve felakete duyulan ilginin sadece hastalıktan kaynaklandığını düşünse de tarih ve mirasa duyulan ilgiden eğitime ve hatırlamaya kadar uzanan bir dizi faktör söz konusudur (Yuill, 2004). Hüzün turizminin de kendine özgü motivasyon faktörleri bulunmaktadır. Seaton (1996) bu motivasyon faktörlerini “anma, ölüme şahitlik etme, yaşanan acıları anlama, tarihsel bağ kurma ve yaşanan acılardan ders çıkarma” gibi başlıklar altında ele almıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarda bu faktörlerle uyumluluk göstermektedir. 12 katılımcının tamamı deprem müzelerini ziyaret etme motivasyonu olarak “hayatını kaybeden insanları anma” faktörünün önemli olduğunu belirtmiştir. 5 katılımcı yaşanan acının anlaşılması amacıyla deprem müzelerini ziyaret edebileceğini, 7 katılımcı ise yaşanan acılardan ders çıkarılması için bu bölgelere seyahat etme isteğini vurgulamıştır. Bu bulgu Zheng ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Onlarda Çin'deki Nanjing Katliamı Kurbanları Anıtı'nı ziyaret etme kararını etkileyen motivasyon faktörlerini araştırmış ve en önemli faktörün “hissedilen zorunluluk” olduğu yani katılımcıların alanı ziyaret etmek için zorunluluk hissettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca merak ve eğitim gibi faktörlerde önemli motivasyon unsurlarıdır.

Deprem bölgelerinin ve deprem müzelerinin hüzün turizmi bağlamında değerlendirilmesi için o bölgelere gelen insanların hissettikleri duyguları anlamak son derece önemlidir. Bununla birlikte depreme maruz kalmış insanların bu turizm faaliyetleri esnasında hissedecekleri duygularda hüzün turizminin alanına girmektedir. Yan vd. (2016) turistlerin karanlık alana olan duygusal tepkilerinin onların duygusal

deneyimlerini etkilediğini bulmuştur. Dresler (2023) ise hüznün turizmi bağlamında yerel halkın hissedeceği duyguların önemine ve turizm faaliyetlerine katılan bireylerin empati temelli davranışlar sergilemelerinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu çalışmada depreme maruz kalan bireylerin bir deprem müzesini veya deprem bölgesini ziyaret etmesi halinde onlarda “korku, üzüntü ve çaresizlik” duygularının oluşacağı görülmüştür.

Bu çalışmanın temel amacı 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerine maruz kalan depremzedelerin hüznün turizmi bağlamında bir deprem müzesini veya deprem anıtını ziyaret etme eğilimlerin ölçülmesidir. Bu bağlamda elden veriler ise örnekleme oluşturan 12 depremzededen 7 tanesinin bir deprem bölgesini ziyaret etme isteğinin yüksek olduğu yönündedir. 3 katılımcının ise aynı korkuları ve aynı duyguları tekrar hissetme endişesi sebebiyle böyle bir destinasyona seyahat etmeye olumlu bakmadığı görülmüştür. 2 kişi ise olumlu veya olumsuz bir düşünce beyan etmemiştir. Ivanova ve Light (2018) ölüm ve trajedinin yaşandığı yerlere ziyaret etmeyi güdüleyen faktörlerin miras turizmiyle benzerlik gösterdiğini söylemektedir. Bu bakımdan insanlar deprem anıtlarını, deprem müzelerini geçmişin birer mirası olarak görme eğiliminde olabilirler.

Hüznün turizmi alanlarına olan talep arz odaklıdır ve yerel yönetimler tarafından sunulan çekicilik unsurları tarafından yönlendirilir. Hüznün turizmi alanlarına yönelik arz ve talebin karşılıklı bağımlılığı ve talebi etkileyen itici faktörlerin doğru yönetilmesi hüznün turizminin geliştirilmesi ve teşvik edilmesinde kritik öneme sahiptir (Farmaki, 2013).

Bu verilerden ve sonuçlardan hareketle yapılacak yeni akademik çalışmalara şu önerileri sunmak mümkündür;

- Düzce’de yaşayan insanlar depremlerde büyük acılar ve trajediler yaşamıştır. Ne var ki bu çalışma esnasında Düzce’de nitelikli bir deprem müzesi veya deprem anıtının olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda yeni çalışmalara “Düzce’nin depreme dayalı hüznün turizmi potansiyeli” üzerine araştırmalar yapılması ve bir müze kurulması önerilebilir.
- Bu görüşme sürecinde birinci dereceden yakınlarını kaybeden depremzedelerin görüşme konusunda endişeli oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle depremde birinci dereceden yakınlarını kaybedenlere yönelik nicel (anket) yöntemi ile

gerçekleştirilecek çalışmaların yapılması önerilebilir. Böylelikle anket yöntemi kullanılarak, görüşme tekniğine olumsuz bakan bireylerin duygu ve düşüncelerini ölçmek mümkün olacaktır.

- 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş depreminin gerçekleştiği bölgenin hüzün turizmi açısından değerlendirilmesi, gelişim sürecinin incelenmesi ve bu bağlamda akademik çalışmaların ortaya koyulması yeni akademik çalışmalar için bir diğer öneri olarak sunulabilir.
- Turizm faaliyetleri gerçekleştirildiği bölgelere finansal açıdan önemli katkılar sunmaktadır (Aliağoğlu ve Çiltepe, 2020). Hüzün turizmi bağlamında bir deprem bölgesine gerçekleştirilecek seyahatlerde bu noktada önem arz etmektedir. Gerçekleştirilen literatür çalışmalarında bu boyutun ele alınmadığı görülmüştür. Bu bağlamda yapılacak muhtemel çalışmaların literatüre önemli katkılar sunacağını söylemek mümkündür.
- Turizm faaliyetlerinin ekonomik katkılarının yanında çevresel ve sosyokültürel etkileri de bulunmaktadır (Aylan ve Kaya, 2020). Depremlerin yaşandığı bölgelere gerçekleştirilen seyahatler esnasında bu ve buna benzer etkilerin görülmesi oldukça güçlü bir olasılıktır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek yeni akademik çalışmaların literatüre önemli katkıları olacağı öngörülmektedir.
- Depremlerin yaşandığı bölgelerde depreme maruz kalan bireyler duygusal açıdan yıkımlar yaşamaktadır. Gerçekleştirilen görüşmeler esnasında katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar, tepkiler, duygu-durum değişimleri, jest-mimikler ve ses tonları bu durumu destekler niteliktedir. Literatürde bu duruma yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yeni akademik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aliağoğlu, A., & Çiltepe, F. (2020). Kömür ve Ölümün Buluştuğu Yer: Hüzün Turizmi Açısından Soma Maden Faciası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 131-150.
- Altunışık, R., Gegez, E., Sığrı, Ü., Koç, E., Yüksel, A., Boz, H. & Yıldız, E. (2023). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları
- Aylan, S., & Kaya, İ. (2020). Bir Hüzün Turizmi Destinasyonu Olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi Ziyaretçilerinin Elektronik Yorumlarının İçerik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 488-504
- Bilge, F. A., & Küçükkaraca, T. (2022). Anıtkabiri Ziyaret Eden Yerli Turistlerin İç Turizm Talebine Etkisinin Hüsün Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *International Journal of Tourism and Social Research*, 9.
- Biran, A., Liu, W., & Eichhorn, V. (2014). Consuming Post-Disaster Destinations: The Case of Sichuan, China. *Annals of Tourism Research*, 47, 1-17.
- Bolin, A. (2012). On the Side of Light: Performing Morality at Rwanda’s Genocide Memorials. *Journal of Conflict Archaeology*, 7(3), 199-207.
- Bulut, Z., & İli, N. D. (2022). Türkiye ve Dünyadaki “Hüzün Turizmi” Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi*. *Turizm ve İşletme Dergisi*, 2(1), 67-88.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2023). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 34.Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık
- Chen, S., & Xu, H. (2021). The Moral Gaze in Commercialized Dark Tourism. *Current Issues in Tourism*, 24(15), 2167-2186.
- Collins-Kreiner, N. (2016). Dark Tourism as/is Pilgrimage. *Current Issues in Tourism*, 19(12), 1185-1189.
- Dresler, E. (2023). Multiplicity of Moral Emotions in Educational Dark Tourism. *Tourism Management Perspectives*, 46, 1-9.

- Ergun, C., & Oktay, K. (2022). Türkiye'de Mevcut ve Potansiyel Hüzün Turizmi Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 15-24.
- Farmaki, A. (2013). Dark tourism revisited: A supply/demand conceptualisation. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 281-292.
- Ferdinandus, N. L. (2022). The Dark side of Dark Tourism. *Master Thesis*. Utrecht University.
- Foley, M., & Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*. *International Journal of Heritage Studies*, s. 198-211.
- Gerster, J., Boret, S. P., & Shibayama, A. (2021). Out of the Dark: The Challenges of Branding Post-Disaster Tourism Ten Years after the Great East Japan Earthquake. *EATSJ-Euro-Asia Tourism Studies Journal*, 2, 1-25.
- Gülduran, Ç. A., & Akdeniz, A. (2022). Yoksulluğun Metalaşması: Gecekondu Turizmi Üzerine Kavramsal Bir Bakış Açısı. *Turizm Akademik Dergisi*, 9(2), 463-475.
- Güncü, A., & Güneş, E. (2017). 1939 Depremi ile Afet Yeri Olan Erzincan'ın Hüzün Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 12(29).
- Iliev, D. (2021). Consumption, motivation and experience in dark tourism: A conceptual and critical analysis. *Tourism Geographies*, 23(5-6), 963-984.
- Ivanova, P. & Light, D. (2018). 'It's not that we like death or anything': Exploring the motivations and experiences of visitors to a lighter dark tourism attraction. *Journal of Heritage Tourism*, 13(4), 356-369.
- Jamal, T., & Lelo, L. (2010). Exploring the conceptual and nalytical Framing of Dark tourism: From darkness to intentionality. *Tourist experience*. *Routledge*, 49-62.

- Jamal, T., & Tanese, A. (2005). Impacts and Conflicts Surrounding Dracula Park, Romania: The Role of Sustainable Tourism Principles. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(5), 440-445.
- Lennon, J., & Powell, R. (2018). Dark Tourism and Cities. *International Journal of Tourism Cities*, 4(1), 1-3.
- Lewis, H., Schrier, T. & Xu, S. (2021). Dark tourism: Motivations and visit intentions of tourists. *International Hospitality Review*, 36(1), 107-123.
- Lewis, H., Schrier, T., & Xu, S. (2021). Dark Tourism: Motivations and Visit Intentions of Tourists. *International Hospitality Review*, 36(1), 107-123.
- Magano, J., Fraiz-Brea, J.A. & Leite, Â. (2022). Dark tourists: profile, practices, motivations and wellbeing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 12100.
- Min, J., Yang, K., & Thapa-Magar, A. (2021). Dark tourism segmentation by tourists' motivations for visiting earthquake sites in Nepal: implications for dark tourism. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(8), 866-878.
- Mionel, V. (2019). Dark Tourism and Thanatourism: Distinct Tourism Typologies or Simple Analytical Tools? *The Bucharest University of Economic Studies*, 67(4), 423-437.
- Mitchell, V., Henthorne, T. L., & George, B. (2020). Making sense of dark tourism: Typologies, motivations and future development of theory. In *Tourism, terrorism and security* (pp. 103-114). Emerald Publishing Limited.
- Özdemir, F., & Çakmak, T. F. (2022). Hüzün Turizmi Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), s. 389-406.
- Öztürk, A. (2016). Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Podoshen, J.S. (2013). Dark tourism motivations: Simulation, emotional contagion and topographic comparison. *Tourism management*, 35, 263-271.
- Rivera-Eraso, A., Woude, D. v., Sandoval-Escobar, M., & Ariza-Salazar, J. (2023). The Roles of Purchase Intentions and Social Media in Dark Tourism. *An International Interdisciplinary Journal*, 71(2), 316-330.
- Robb, E.M. (2009). Violence and Recreation: Vacationing in the Realm of Dark Tourism. *Anthropology and Humanism*, 34(1), 51-60.
- Ryan, C. & Hsu, S.Y. (2011). Why Do Visitors Go to Museums? The Case of 921 Earthquake Museum, Wufong, Taichung. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(2), 209–228.
- Seaton, A. (1996). Guided by The Dark: From Thanatopsis to Thanatourism. *International journal of heritage studies*, s. 234-244.
- Sığrı, Ü. (2023). Nitel Araştırma Yöntemleri. Birinci Basım, Ankara: Beta Yayınları
- Stone, P. & Sharpley, R. (2008). Consuming dark tourism: A thanatological perspective. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 574-595.
- Stone, P. (2005). Consuming Dark Tourism: A Call For Research. *Review of Tourism Research*, 3(5), 109-117.
- Stone, P. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54-2, 145-160.
- Stone, P., & Grebenar, A. (2022). ‘Making Tragic Places’: Dark Tourism, Kitsch and the Commodification of Atrocity. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(4), 457-454.
- Tanaya, P. & Garry, P. (2006). Motivations of participants in dark tourism: A case study of Port Arthur, Tasmania, Australia. In *Taking Tourism to the Limits* (pp. 191-198). Routledge.

- Tang, Y. (2014). Dark Touristic Perception: Motivation, Experience and Benefits Interpreted from the Visit to Seismic Memorial Sites in Sichuan Province. *Journal of Mountain Science*, 11(5), 1326–1341.
- Tang, Y. (2018). Dark Tourism to Seismic Memorial Sites. Stone, P., Hartmann, R., Seaton, T., Sharpley, R., White, L. (Eds.) İçinde *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*, (ss.423-441), Palgrave McMillan: London, UK.
- Valiliği, T. D. (2023, 11 09). *12 Kasım Düzce Depremi*. <http://www.duzce.gov.tr/12-kasim-duzce-depremi> adresinden alındı
- Wight, A. C. (2009). Contested national tragedies: An ethical dimension. The darker side of travel: The theory and practice of dark tourism.
- Willis, E. (2011). Absent Others: Dark Tourism, Theatricality and Ethical Spectatorship. *Masters Theses*. The University of Auckland.
- Wright, D., & Sharpley, R. (2018). Disasters and Disaster Tourism: The Role of the Media. *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*, 335-354.
- Yan, B. J., Zhang, J., Zhang, H.L., Lu, S.J. & Guo, Y.R. (2016). Investigating the Motivation–Experience Relationship in a Dark Tourism Space: A Case Study of the Beichuan Earthquake Relics, China. *Tourism Management*, 53, 108-121.
- Yan, B. J., Zhang, J., Zhang, H.L., Lu, S.J., & Guo, Y.R. (2016). Investigating the motivation–experience relationship in a dark tourism space: A case study of the Beichuan earthquake relics. China. *Tourism Management*, 53, 108-121.
- Yuill, S. M. (2004). *Dark tourism: understanding visitor motivation at sites of death and disaster* (Doctoral dissertation, Texas A&M University).
- Zheng, C., Zhang, J., Qian, L., Jurowski, C., Zhang, H. & Yan, B. (2018). The inner struggle of visiting ‘dark tourism’ sites: examining the relationship between perceived constraints and motivations. *Current Issues in Tourism*, 21(15), 1710-1727.